

PIERO DELLA FRANCESCA: JEŽÍŠŮV KŘEST

Četba a výklad obrazu

(Podle publikace MAZZARELLO, M. L. – TRICARICO, M. F.
La missione di Gesù. Orientamenti per l'azione didattica)

Scéna křtu je umístěna na hornatém pozadí, proti němuž vidíme hradby a věže města, ve kterém se malíř narodil.

Ve středu obrazu se nachází postava Ježíše Krista v postoji modlitby. Nad ním je holubice, symbol Ducha svatého. Po Kristově levici vidíme Jana Křtitele zobrazeného při tom, jak křtí Ježíše. Tímto způsobem malíř jakoby přenáší do jednoho okamžiku to, co píše evangelista Lukáš: „Když se všechnen lid dával křtít a když byl pokřtěn i Ježíš a modlil se, otevřelo se nebe a Duch svatý sestoupil na něj v tělesné podobě jako holubice...“ (Lk 3,21–22).

Duch, který se vznášel nad vodami před stvořením (srov. Gn 1,2), sestupuje nyní na Krista jako znamení či předzvěst nového stvoření: vykoupení z hříchu.

Kristus už vystoupil z vody, jejíž proud vidíme za ním. Jde o pokus převést do obrazu to, co říká žalm 114,3: „Jordán uviděl a obrátil se zpět“.

Po Kristově pravici na břehu Jordánu se zvedá do výšky velký strom, jehož vrcholek se ztrácí v nebi (sahá až do nebe).

Je evidentní analogie mezi kmenem tohoto stromu a tělem Krista a tělem pokřtěného, jehož postava je ohnutá na pravé straně obrazu. V této analogii můžeme rozlišit několik různých symbolických významů:

- Co se týká křtěného, strom by mohl naznačovat člověka, který klade veškerou svoji důvěru v Pána: „Je jako strom zakořeněný podél vody, směrem k proudu roztahuje své kořeny, nebojí se, když přijde horko, jeho listy zůstávají zelené, i v době sucha nevadne, nepřestává nést plody“ (Jr 17,8; Ž 1,3).
- Co se týká Krista, mohlo by to naznačovat kříž, který je stromem života. V jednom středověkém itineráři, když se referuje o místě, kde byl Ježíš pokřtěn, se totiž čte, že byl do vody ponořen kříž (srov. Antoninus Placentinus, *Itinerarium*, cap. 11 – jde o postup člověka v duchovním životě). Na tento kříž asi odkazuje strom, který malíř namaloval na břehu Jordánu.

Otcové církve vysvětlují kříž jako nový strom života, z něhož pochází spása.

V listě Římanům čteme: „Což nevíte, že my všichni, kteří jsme byli pokřtěni v Krista Ježíše, byli jsme tím pokřtěni v jeho smrt?“ (Ř 6,3). Svatý Ambrož se táže nových pokřtěných: Co by byla voda bez Kristova kříže? A dodává, že křest pochází z kříže, z Ježíšovy smrti. V katechezích sv. Cy-

Křest Ježíše Krista představuje střední část křídlové-
ho oltáře, kterou autor namaloval mezi lety 1440–1445
pro převorský kostel sv. Jana Křtitele ve svém rodném městeč-
ku (vesnici).

Poté, co bylo převorství v 19. století zrušeno, byl křídlový ol-
tář rozebrán a tato střední část byla v roce 1859 získána za
400 šterlingů pro Národní galerii v Londýně.

řila Jeruzalémského čteme, že křest je předobraz utrpení Kristových.

Za postavou sv. Jana Křtitele vidíme menší postavu křtěnce, který je lehce skloněn a svléká se. Tato postava, která má tutéž barvu jako Kristus, je umístěna na břehu řeky, v níž má jakoby ponořená chodidla. To je narážka na křest'ana, neboť on je právě křtem připodobněn Kristu.

Ještě více vzadu za vodou můžeme vidět čtyři lidi. Mají oblečené dlouhé tuniky a pláště červené, fialové, žluté barvy. Na hlavách mají velké čepice. Také v této skupině můžeme nalézt tematické souvislosti, které se nicméně sbíhají ve svém symbolickém významu.

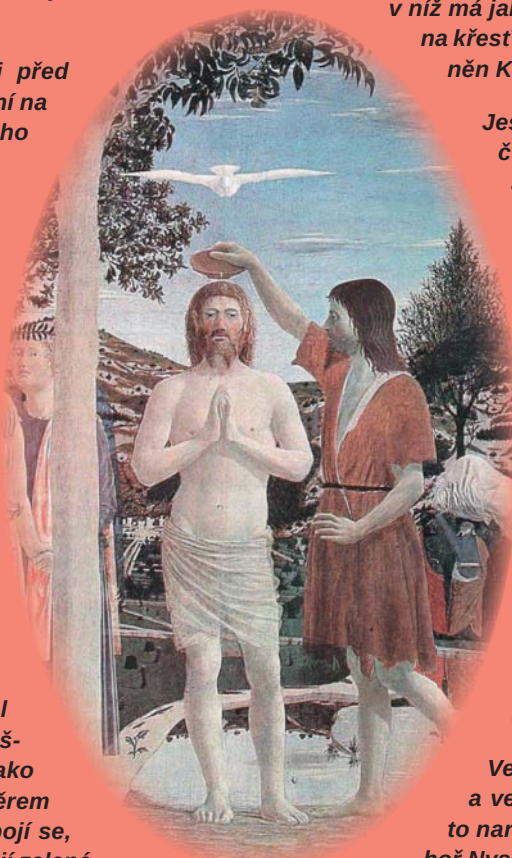
Viděno vcelku, oblečení těchto čtyř osob, jak vysvítá ze srovnání s jinými uměleckými díly, odkazuje na byzantské preláty.

Navíc, jak je třeba si všimnout, jedna z těchto osob se dívá směrem do výšky a pravou rukou vztaženou ukazuje na holubici – Ducha svatého, znamení, které se objevilo na nebi v souvislosti s Ježíšovým křtem (srov. Lk 3,21–22).

Vedle stromu, který má světlý kmen, a vedle Jana Křtitele vidíme rostlinky – je to narážka na křest, který – jak pravý sv. Řehoř Nysský – plodí všechno nové.

Vedle tohoto stromu stojí tři andělé, přesněji vzato jsou umístěni do prostoru mezi velkým stromem a dalším stromem, který se tyčí za zády prostřední postavy. Je to odkaz na tři muže, kteří se ukázali Abrahámovi v údolí Mamre (Gn 18,1–3). Tito tři andělé na obraze, tak jako ti tři, které viděl Abrahám, znázorňují Nejsvětější Trojici. Svatý Augustin ve svém komentáři k tomuto úryvku píše: Abrahámovi se ukázaly tři bytosti, aniž by kterákoliv z nich dala najevo, že je jakoby výše nad ostatními dvěma co do přirozenosti, věku nebo síly. A tak to, co nemůžeme poznat, totiž jednoho Boha v Trojici a jednu a tutéž podstatu ve třech osobách, to se nám ukazuje viditelným způsobem. Copak ve znázornění tří bytostí, které se mezi sebou neliší ani věkem, ani silou, nemůžeme poznat podstatu jednoty ve třech osobách?

A dodává stále s odkazem na tyto tři: ačkoliv se objevili tři, Abrahám je oslovuje, jako by to byl jeden, protože říká „Pane“.

Stylové prvky nám umožňují další úvahu:

- První anděl zleva s dlouhými vlasy má nejvýraznější ženské rysy, např. diadém s perlami. To nám dovoluje identifikovat jej jako Duchu svatého. V hebrejštině je totiž *rû'h* (duch) ženského rodu. Kromě toho tmavomodrý plášť (moudrost, kontemplace) a červená barva tuniky (láska) jsou připisovány Duchu svatému. Duch svatý je totiž oheň, láska, tak jak zpíváme v hymnu „Přijď, Tvůrče Duchu svatý“. A rovněž v tomto hymnu se o Duchu svatém říká, že je prst Otcovy pravice – prst Boží ruky. To koresponduje se zobrazením pravé ruky této postavy, která je zaměřena ve směru k ostatním dvěma, v nichž můžeme spatřovat Otce a Syna: zobrazené tak, že jsou spolu spojeni. Duch svatý je totiž ten, kdo nám zjevuje velké tajemství Boha Otce a Syna, kteří jsou spojeni jednou láskou, jak to vyjadřuje hymnus „Veni Creator Spiritus“.
- Konečně Otec (postava v růžovém oděvu stojící za stromem) je zobrazen v pozici, v níž představuje Syna jako obraz sebe samého; toho, který je nezobrazitelný, který však chce, abychom ho poznali. Otec totiž v Marii zplodil Syna a tím, že ho zplodil, se v něm stal viditelným (srov. J 1,18; dále Ko 1,15). Je vhodné si také všimnout, že tyto dvě postavy jsou velmi podobné. Je to ikonografický detail, zcela ve světle Ko 1,15 (Kristus je obraz neviditelného Boha) a ve světle trinitární teologie ukazuje, že Otec a Syn jsou stejné podstaty.
- Ústřední postava – Syn – je oblečena do „chitone“: je to krátká látka, která je ve formě pásu natažena kolem boků a je upevněna pouze na levém rameni takovým způsobem, aby hrudník a pravá paže byly odhaleny a umožňovaly snadněji pracovat. Toto bylo typické oblečení řemeslníků a služebníků. Kristus, druhá osoba Trojice, sám o sobě řekl, že je ten, který slouží (L 22,27b; nebo také srov. J 13,3–14), dále že „nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil“ (Mk 10,45; Mt 20,28). V souvislosti se zjevením své identity, že je Boží Syn, Ježíš o sobě říká, že ho Otec posvětil a poslal do světa (J 10,36a). Toto posvěcení a posláání může symbolicky znázorňovat pravá ruka osoby Boha Otce, která je položena na rameni prostřední postavy. V ikonografii totiž pravá ruka symbolizuje akt žehnání a také autority. Jestliže spočívá na rameni, vyjadřuje vybídnutí (poslání) splnit nějaký úkol, posláání. Prostřední postava je spojena s Otcem prostřednictvím ruky. Není však zřejmé, kdo ruku podává a kdo ji přijímá. Zdá se spíše, že každý ze své strany drží toho druhého. Proto se nejedná o gesto uchopení ze strany jednoho z nich, ale jedná se, jak můžeme vyzkoumat z různých příkladů v křesťanské ikonografii, o bytí ve vztahu.

Čtyři postavy na pozadí, které se odrážejí v řece, dovolují jakousi symbolickou narážku na třídu farizeů a saduceů, kteří se od Jana nenechali pokřtít (srov. Mt 3,7–11).

K tomuto výkladu je třeba připojit přítomnost zlomených kmenů (větví, pahýlů), které jsou vidět za postavou Krista. To je narážka na Mt 3,10: „Sekera je už přiložena ke kořeni stromů, každý strom, který nenese dobré ovoce, bude vyřazen a hozen do ohně.“

Tato myšlenka se nachází i u L 3,9, jakož i v úseku Kristovy řeči, kterou přináší Mt 7,19. Origenes aplikuje toto proroctví na izraelský lid, který „bude brzy vyřazen“ (srov. v L 3,9–12).

Celý text je k dispozici ke stažení na www.cestykatecheze.cz.

9 771803 722000